

Egy nyelvkönyv 1539-ből

Juan Luis Vives 1492-ben született Valenciában, de a családját tönkretévő inkvizíció elől külföldre menekült. Németalföld lett új hazája, Brugge és Leuven városában élte le élete nagyobb részét, 1540-ben itt érte a halál is. Tanított egyetemeken, és nevelte mások kisgyermekét. Tanítványai között volt Margarita Valladaura, akit később feleségül vett; V. Károly fia, Fülöp herceg, Montjoy Vilmos és az angol királykisasszony, Tudor Mária. Barátja volt Erasmus, Thomas Morus, Budé, Thomas Wolsey és Aragóniai Katalin, VIII. Henrik első felesége. (1)

A hogyan Vives könyveit olvasom, gyerekeket látok. Rakoncátlan nebulókat, akik az iskolában unatkoznak. Vásott kölyköket, akik lyukas diókkal és lerágott csontokkal játszanak az utca porában. A humanista tudós elvezet kora Európájába, írásait bújva megérint régen volt tavaszok levegője. Munkái megérdemelnék a magyar kutatók és fordítók figyelmét is, hiszen Erasmus és Budé mellett kortársai őt tartották a humanista triumvirátus harmadik tagjának.

A filozófiatörténészek szerint Bacon és Descartes előfutára, (2) pedagógiai rendszeralkotóként pedig Comenius elődjének tekinthető. Nyelvészeti munkái kapcsán a nagy salamancai grammatikus, Brocense emelhető ki követői közül.

A reneszánsz korának számos gondolkodója az eredeti források tanulmányozásában látta a világ megismerésének kulcsát. Több humanista fáradozott ezért olyan szövegválogatások és nyelvi segédkönyvek összeállításán, melyek megkönnyítették a latin nyelv elsajátítását. Vives, aki kortársaihoz hasonlóan helytelennek vélte a megcsontosodott skolasztikus módszereket, életszerű és sokoldalú ismeretszerzésre vágyott, és hamar hátat fordított a párizsi egyetemnek. Bár több írásában fejtegette a latin nyelv fontosságát, ennél jóval messzebb jutott.

Kiemelte – az elsők között Európában – az anyanyelven való tanítás jelentőségét. Mivel a nyelvet úgy tekintette, mint a kultúrák közötti közeledés lehetséges eszközét, katalán elődjéhez, Raimundus Lullushoz hasonlóan az arab nyelv tanulását is javasolta. Hitt abban, hogy a muzulmánok

és a keresztények békét köthetnének, és sorsukat egyesíthetnék, ha volna egy olyan nyelv, amelyet mindkét fél ismer. Az ógörög és héber, mint a Biblia eredeti szövegeinek olvasását lehetővé tevő nyelvek, szintén kiemelt helyen szerepeltek Vives írásaiban. *A tanulmányok rendszeréről* című, terjedelmes pedagógiai munkájában lépésről lépésre leírta az általa helyesnek tartott nyelvtanítás menetét. (3)

1538-ban Vives megírta élvezetes és pergő dialógusokból álló nyelvkönyvét, az *Exertatio lingua latinae* (Latin nyelvi gyakorlatok) című művét. A kötetet V. Károly császár tizenegy éves fiacskájának, Fülöp hercegnek ajánlotta. A könyv bizonyos szempontból válasz volt Erasmus 1519-ben írott *Colloquia* című nyelvkönyvére, melyet a szerző annyiszor kibővített, hogy a végén a kötetet már nem lehetett tankönyvként használni. (4) Vives szerint Erasmus „beszélgetései” túl csipősek, ironikusak voltak, és ezért vajmi kevésbé segítettek a gyerekek erkölcsi nevelését és nyelvtanulását. Ő maga világos és egyszerű stílusban, kifejezetten a gyermekek fejlettségi szintjéhez igazítva készítette el dialógusgyűjteményét. Mindez, persze, Vives eltérő jelleméből is következett, hiszen míg Erasmus energikus, éles nyelvű férfiú volt, a valenciai humanistát mézszavú („doctor mellifluus”-nak hívták), csendes és visszahúzódó embernek ismerték kortársai. (5)

1539-ben jelent meg az általa írott nyelvkönyv, Bazelban, Robert Winter nyomdájában. (6) Könyve megírásánál több ókori szerző művét felhasználta; az elemzők szerint például jól felismerhetőek

benne a terentiusi nyelvi fordulatok. Furfangos módon fűszerezte a hasznos (nyelvi) tudnivalókat olyan érdekességekkel, melyek megragadhatták a gyerekek képzeletét. A dialógusok olyan témákról szólnak, amelyek érdekelték az akkori diákokat. A korábbi hagyományokkal szakítva Vives nem történeti hősökrol szóló olvasmányokat gyűjtött egybe, és nem is régi irodalmi művekből való idézetek antológiája a kötet. Módszertanilag a legnagyobb görög filozófusok által használt párbeszédés formát találta leginkább célravezetőnek.

A könyv dialógusai a 16. század elejének kisgyermekét körülvevő világról szólnak. A gyerekek mindennapjai, az iskolai tanítás, az utcai játék, az otthoni légkör bemutatása tölti ki a nyelvkönyv lapjait. A szövegekben szereplő kérdések az akkori diákok kérdései a világról; a jelenetek résztvevői pedig a környezetükhöz tartozó emberek: szülők, tanítók, cselédek. Vives világlátása, emberismerete, gyermekszerepeltete és páratlan humora egyaránt meg nyilvánul ebben a munkában. (7)

Manapság, amikor a nyelvkönyvek nagy többsége a nyelvtanulót körülvevő világot tükrözi vissza, Vives könyvének tartalma cseppet sem tűnik meglepőnek. Saját korában viszont rendkívüli újdonságnak számított. Óriási hatása volt, számtalan kiadást megért. 1554-ben már Mexikóban is kiadták és használták a könyvet, ahová egy *Francisco Cervantes de Salazar* nevű szerzetes vitte magával úticsomagjában, egy katekizmus és egy grammatikakönyv mellett. (8)

Vives nyelvkönyve elérhető közelségbe hozza az 1500-as évek elejének iskoláit. Karnyújtásnyira állnak tőlünk azok a diákok, akik Párizsból visszatért társukat faggatják, és a valenciaiak büszkeségével fitymálják a francia egyetemekről hozott híreket. Bekukkanthatunk polgárházak ablakán, ahol húst, sajtot és almát találunk

vacsorára, és csak ügyyel-bajjal tudják asztalhoz parancsolni az utcán hancúrozó gyerekeket. Bár sokszor hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy a régi korok gyerekei mások voltak, mint a maiak, vélekedésünk nyomban megváltozik, ha kezünkbe akad egy, Vives könyvéhez hasonló forrás. „Miért (nem játszunk), hiszen az iskolát játéknak (= ludus) hívják?” – nyaggatja idősebb diáktársát egy kisfiú a könyv lapjain, aki labdázni, bűgőcsigázni szeretne a lecke magolása helyett. „Anyám! Mennyi hangyát hoz Tuliolus az ábécés könyvében!” – kiált egy másik kisfiú a betűk látán, aki nem elég idős még ahhoz, hogy iskolába járjon. A dialógusok szövegei szerint a gyerekek többsége Vives idejében is hasonlóképpen vélekedett az iskoláról, mint manapság: aki már bent volt, kifelé igyekezett, a kicsik képzeletében viszont ez a hely maga volt a mennyország, a káprázatos csodák birodalma...

Ambrusné Kéri Katalin

Jegyzet

- (1) Vives részletes életrajzával kapcsolatosan lásd: e cikk szerzőjének tanulmányát: *Juan Luis Vives élete és művei. = Vivestől Kodályig. Neveléstörténeti Füzetek 12.* Szerk.: BALOGH LÁSZLÓ. OPKM, Bp. 1993, 3–11. old.
- (2) PRAT, VALBUENA ANGEL: *Historia de la literatura española.* Barcelona 1981, 6. old.
- (3) Magyarul: PÉTER JÁNOS: *Vives Lajos Válogatott neveléstudományi művei.* Kézdivásárhely 1935, 66–71. old.
- (4) PÉTER JÁNOS: *Erasmus nevelési eszméi.* Gyulafehérvár, é. n. 45. old.
- (5) GUY, ALAIN: *Historia de la filosofía española.* Barcelona 1985, 79. old.
- (6) VIVES, JUAN LUIS: *Obras completas I. Lorenzo Riber előszavával.* Aguilar, Madrid, 1947, 208. old.
- (7) A nyelvkönyv teljes magyar fordítása még nem készült el. Spanyolból fordított, *Hazatérés az iskolából és Gyermekjátékok* című fejezetei megtalálhatóak *A tudás kapui* című neveléstörténeti szemelvénygyűjteményben (PSZM-Tárogató, Bp. 1995).
- (8) VIVES, JUAN LUIS: *Obras completas I., i. m.,* 213. old.